

THE PROFESSIONAL SELF-IMAGE OF TEACHERS IN THE MIRROR OF PARENTAL PERCEPTIONS

Gergana Kateva

Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Bulgaria, gkuteva@uni-sofia.bg

Abstract: This study examines how teachers perceive parents' evaluations of their professional competence and how this perception relates to the sense of established trust and the formation of professional identity. The research is motivated by the understanding that the social image of the teacher—especially as seen through the eyes of parents—is crucial for professional self-assessment and the quality of school–family partnerships.

The study involved 171 teachers from various educational levels and regions in Bulgaria. A questionnaire was used, including a scale measuring teachers' metaperceptions regarding their professional competence, along with questions related to their perception of the professional role. This was followed by a direct self-assessment of the level of trust established in their relationships with parents.

The results reveal a predominantly positive picture—teachers believe that parents perceive them as competent and open in communication. The highest ratings are given for professional competence and communication skills, while emotional engagement and conflict mediation are less strongly recognized. Perceived trust is high and significantly related to ratings of professional and communicative competence. The data confirm the social nature of professional identity and the role of metaperception as a mechanism for professional adaptation and affirmation.

The study emphasizes that trust between teachers and parents is not only an outcome of competence and effective communication skills, but also a strategic resource for building sustainable partnerships in the interest of students. Identified deficits in emotional engagement and mediation skills point to the need for targeted professional development in these areas. Additionally, the findings align with international research that highlights the importance of interpersonal competencies and a culture of trust for effective school–family interaction. The study contributes to the understanding of relationship dynamics in the Bulgarian educational context and highlights opportunities for future research and interventions aimed at strengthening trust as a key factor in a quality educational environment.

Keywords: teacher metaperception, professional identity, parental perceptions, trust, school–family partnership

ПРОФЕСИОНАЛНИЯТ АЗ-ОБРАЗ НА УЧИТЕЛИТЕ В ОГЛЕДАЛОТО НА РОДИТЕЛСКИТЕ ВЪЗПРИЯТИЯ

Гергана Кътева

Факултет по педагогика, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България,
gkuteva@uni-sofia.bg

Резюме: Настоящото изследване разглежда как учителите възприемат оценката на родителите за тяхната професионална компетентност и как това възприятие се свързва с усещането за изградено доверие и формирането на професионалната идентичност. Изследването е мотивирано от разбирането, че социалният образ на учителя, особено през погледа на родителите, е определящ за професионалната самооценка и за качеството на партньорството между училище и семейство. В проучването участват 171 учители от различни образователни степени и региони в България. Използван е въпросник, включващ скала за метAPERцепции относно професионалната компетентност на учителите, която съдържа и въпроси, свързани с възприятието за професионалната роля. След тази скала е включена и пряка самооценка за нивото на изграденото доверие в отношенията с родителите.

Резултатите очертават предимно позитивна картина – учителите вярват, че родителите ги възприемат като компетентни и открити в комуникацията. Най-високи са оценките за професионалната компетентност и комуникационните умения, докато емоционалната ангажираност и посредничеството в конфликтни ситуации остават по-слабо разпознати. Възприетото доверие е високо и се свързва значимо с оценките за професионална и комуникационна компетентност. Данните потвърждават социалната природа на професионалната идентичност и ролята на метAPERцепцията като механизъм за професионална адаптация и утвърждаване.

Изследването подчертава, че доверието между учители и родители е не само резултат от компетентността и уменията за ефективна комуникация, но и стратегически ресурс за изграждане на устойчиво партньорство в

интерес на учениците. Констатираните дефицити в емоционалната ангажираност и посредническите умения насочват към необходимост от целенасочено професионално развитие в тези области. В допълнение, резултатите съответстват на международни изследвания, които акцентират върху значението на междуличностните компетенции и културата на доверие за ефективното взаимодействие между училище и семейство. Проучването допринася към разбирането за динамиката на отношенията в българския образователен контекст и откроява възможности за бъдещи изследвания и интервенции, насочени към укрепване на доверието като ключов фактор за качествена образователна среда.

Ключови думи: метаперцепция на учителя, професионална идентичност, родителски възприятия, доверие, партньорство училище-семейство

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Начинът, по който другите ни възприемат, е ключов фактор за формирането на нашия Аз-образ, особено в професионален контекст. В социалната психология концепцията за метаперцепцията обозначава способността на индивида да предвижда и разбира как околните оценяват неговите нагласи, поведение и компетентности. Тази идея се корени в теорията за „социалното огледало“ на Cooley (1922), според която самооценката се изгражда чрез въображаемия поглед на другите, интерпретацията на техните оценки и развитието на саморефлексия въз основа на това отражение.

По-късни автори като Reitzes (1980), Dolich (1969) и Rogers (1959) допълват тази теория, подчертавайки, че личността не възприема пасивно социалната обратна връзка, а активно я интерпретира и интегрира в своята идентичност. Особено Rogers разглежда напрежението между „реалното Аз“ и „идеалното Аз“, където съответствието между двете води до стабилна идентичност, а разминаванията поражда вътрешни конфликти.

В педагогическия контекст професионалната идентичност на учителя също се формира чрез социално взаимодействие, включително чрез отношенията с родителите. Beijaard, Meijer и Verloop (2004) дефинират професионалната идентичност чрез три измерения: предметна компетентност, дидактическа компетентност и педагогическа ангажираност. Съвременните изследвания подчертават, че тази идентичност е динамична и се оформя под влияние на взаимодействието с ученици, родители и колеги (Mockler, 2011; Kelchtermans, 2009; Koutrouba & Botoa, 2020; Nasser & Zayour, 2023).

Ключов медиатор в отношенията между учители и родители е доверието, което улеснява сътрудничеството и подкрепя професионалната стабилност на учителя (Tschannen-Moran, 2004; Adams & Forsyth, 2022). В българския контекст взаимодействието между училище и семейство често е затруднено от стереотипи, неясни очаквания и различни комуникационни стилове. Изследванията на Мизова, Господинов и Чавдарова-Костова (2019) показват, че учителите възприемат родителите като недостатъчно ангажирани, докато родителите често имат резерви към училището като институция. Тази дистанция е съпътствана от дефицит на доверие и липса на устойчива комуникационна култура (Мизова, Б., Господинов, Б., Чавдарова-Костова, С., 2019).

Мизова и Цветанска (2019) отбелязват, че в българската образователна среда липсват устойчиви механизми за целенасочено изграждане на доверие между учители и родители. Те акцентират върху нуждата от създаване на култура на доверителна комуникация, която да се основава на добронамереност, принципност, предвидимост и професионална компетентност. Такава култура би улеснила устойчивото партньорство между училище и семейство и би допринесла за по-ефективна подкрепа на учениците (Мизова, Цветанска, 2019).

Пенев и Пенева (2022) допълват този контекст, като насочват вниманието към необходимостта училището да преосмисли традиционните си комуникационни практики, особено в условията на дигитализация и променящи се родителски нагласи (Пенев, Р., Пенева, Л., 2022).

На този фон, изследването на метаперцепцията на учителите относно начина, по който родителите ги възприемат, е важна крачка към по-доброто разбиране на механизмите за изграждане на доверие и професионална идентичност.

Целта на настоящото изследване е да се анализира как учителите възприемат оценката на родителите за тяхната професионална компетентност и как това възприятие се свързва с усещането им за доверие и с формирането на професионалната идентичност.

В тази връзка си поставяме следните изследователски въпроси:

1. Кои професионални характеристики учителите смятат, че родителите оценяват най-високо и кои – най-ниско у тях?
2. Какво е нивото на възприетото доверие, което учителите са изградили в отношенията си с родителите?

3. Съществува ли връзка между възприетата оценка от страна на родителите и усещането за доверие и професионална идентичност у учителите?

2. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Настоящото емпирично изследване е насочено към анализ на метаперцепциите на учителите относно начина, по който родителите оценяват тяхната професионална компетентност, и как това възприятие се свързва с усещането за изградено доверие и формирането на професионална идентичност.

Изследването бе организирано чрез структуриран въпросник, съдържащ три основни категории въпроси. В рамките на тази статия анализът се фокусира върху втората и третата категория, които са пряко свързани с изследователските цели:

- Метаперцепции за професионалната компетентност на учителя. В тази част учителите оценяват как смятат, че родителите възприемат тяхната професионална роля. Скалата включва 12 твърдения, покриващи аспекти като педагогически подход, комуникационни умения, ангажираност, емпатия и експертност. Използвана е петстепенна Ликертова скала (от 1 = „несъгласен“ до 5 = „съгласен“).
- Оценка на изграденото доверие. Тази категория съдържа една пряка самооценка, в която учителите оценяват доколко смятат, че са изградили доверие в отношенията си с родителите, използвайки десетстепенна скала (от 1 = „много ниско доверие“ до 10 = „много високо доверие“).

Първата категория въпроси, насочена към възприятията на учителите за характеристиките на родителите, не е включена в обхвата на настоящата публикация.

Участници и процедура

Изследването се проведе през ноември 2024 година. В него участваха 171 учители, от които 91% са жени ($n = 156$), 7% мъже ($n = 11$), а 2% предпочетоха да не посочат пол ($n = 4$). По-голямата част от участниците са на възраст между 35 и 54 години и притежават образователна степен „магистър“ 83,9% ($n = 143$).

Учителите работят в различни по тип институции: държавни училища – 59% ($n = 100$), общински – 38% ($n = 66$) и частни – 3% ($n = 5$). Включени са преподаватели от всички образователни степени: начални, основни, средни и профилирани гимназии. Географското разпределение обхваща всички региони на страната, с най-силно представителство от Югоизточен, Централен южен и Столичен регион.

Анкетата беше разпространена онлайн чрез Google Forms и попълнена доброволно и анонимно, с оглед гарантиране на достоверността на отговорите и защитата на личната информация.

Обработка на данните

Данните бяха обработени с помощта на статистическия софтуер SPSS. Извършени бяха описателни статистики и анализи, насочени към изследване на конструирания показател за метаперцепция, доверие и професионална идентичност.

3. РЕЗУЛТАТИ

В рамките на изследването учителите оцениха как смятат, че родителите възприемат тяхната професионална компетентност чрез 12 твърдения. Средните стойности и стандартните отклонения за всяко твърдение са представени в Таблица 1.

Най-високо е оценено твърдението „Открит и директен съм, когато трябва да обсъждам постиженията и поведението на техните деца“ ($M = 4.52$; $SD = 0.75$), което показва, че учителите вярват, че родителите ги възприемат като достъпни и открити в комуникацията. Високи стойности получават също твърденията, свързани с професионалната компетентност и отговорността към напредъка на учениците, като „Добър професионалист съм в предметната област, в която преподавам“ ($M = 4.36$; $SD = 0.80$) и „Полагам грижи да не се стига до изоставане на отделен ученик в обучението“ ($M = 4.32$; $SD = 0.80$).

Най-ниско е оценено твърдението „Успявам да убедя родителите по въпроси, свързани с обучението и възпитанието на техните деца“ ($M = 3.89$; $SD = 0.89$), което може да се интерпретира като зона на потенциално затруднение в комуникацията и влиянието върху родителските нагласи. Също с ниска оценка е „Работя с учениците целенасочено и върху развитие на техните социални и емоционални компетентности“ ($M = 3.89$; $SD = 0.89$), което отразява известна дистанция в начина, по който родителите възприемат този аспект от учителската роля. Относително ниска е и оценката за твърдението „Успявам да вляза в ролята на медиатор/посредник, когато им проблеми между деца и родители“ ($M = 4.00$; $SD = 0.93$), което може да показва несигурност при посредничество в по-напрегнати взаимодействия.

Тези резултати очертават преобладаващо позитивна картина на възприеманата от родителите учителска компетентност, като същевременно подчертават и области, в които учителите се чувстват по-малко уверени в очите на родителите.

Таблица 1. Средни стойности и стандартни отклонения по всички твърдения за възприетата оценка от страна на родителите

Айтем	Средна стойност	Стандартно отклонение
Родителите могат да разчитат изцяло на мен по всички въпроси, свързани с обучението и развитието на техните деца.	4.30	0.695
Открит и директен съм, когато трябва да обсъждам постиженията и поведението на техните деца.	4.52	0.746
Проявявам разбиране към родителите и трудностите, които могат да срещнат във възпитанието на техните деца.	4.22	0.755
Съвместно с родителите правя най-доброто за техните деца.	4.24	0.794
Успявам да убедя родителите по въпроси свързани с обучението и възпитанието на техните деца.	3.89	0.891
Създавам основа за доверие в комуникацията с родителите относно проблеми, възникнали с постиженията и/или поведението на техните деца.	4.19	0.816
Инициiram редовни взаимодействия (напр. срещи, консултации) с родителите, за да ги подпомогна в оказването на по-добра образователна подкрепа на децата им.	4.18	0.912
Успявам да вляза в ролята на <u>медиатор</u> /посредник, когато им проблеми между деца и родители.	4.00	0.927
Добър професионалист съм в предметната област, в която преподавам и това ми помага да накарам своите ученици да разбират по-лесно различни и сложни концепции.	4.36	0.799
Инвестирам много усилия в това да осигуря условия всяко дете да има високи постижения в предметната област, в която преподавам.	4.28	0.849
Работя с учениците целенасочено и върху развитие на техните социални и емоционални компетентности.	3.89	0.89
Полагам грижи да не се стига до изоставане на отделен ученик в обучението.	4.32	0.795

Източник: Изследване на автора

За да се обобщят възприятията по основните аспекти на професионалната роля на учителя, твърденията бяха обединени в три субскали: комуникационна компетентност, емоционална ангажираност и професионална компетентност. Средните стойности и стандартните отклонения за всяка от тях са представени в Таблица 2.

Таблица 2. Средни стойности и стандартни отклонения по субскали на възприетата оценка от страна на родителите

Субскали	Айтеми (брой)	Средна стойност	Стандартно отклонение
Комуникационна компетентност	6	4.22	0.81
Емоционална ангажираност	3	4.15	0.83
Професионална компетентност	3	4.32	0.81

Най-висока оценка получава субскалата професионална компетентност ($M = 4.32$; $SD = 0.81$), което показва, че учителите вярват, че родителите разпознават тяхната експертност в преподаването и способността им да осигурят напредък на учениците. Следва комуникационната компетентност ($M = 4.22$; $SD = 0.81$), отразяваща увереността на учителите, че родителите ги възприемат като достъпни и ясни в комуникацията. Най-ниско е оценена емоционалната ангажираност ($M = 4.15$; $SD = 0.83$), макар и в сравнително висок регистър. Това може да подсказва, че емоционалната отдаденост и посредничеството в сложни ситуации са по-малко видими или разпознати от родителите в сравнение с професионалните и комуникационните умения на учителите.

Освен метаперцепцията, в изследването бе измерено и нивото на изграденото доверие, оценено от учителите с десетстепенна скала. Средната стойност на този показател е $M = 7.82$ ($SD = 1.51$), което показва висока самооценка на изграденото доверие като капитал с родителите.

Допълнителният анализ сочи, че по-високите стойности в конструктите за професионална компетентност и комуникационна компетентност са свързани с по-високо възприето доверие. Макар емоционалната ангажираност да е с леко по-нисък резултат, тя също допринася за стабилизирането на отношенията с родителите и за укрепване на партньорството между училище и семейство.

4. ДИСКУСИЯ

Изследването очертава как учителите се виждат през погледа на родителите по отношение на своята професионална компетентност и степента на изграденото доверие с тях. Резултатите очертават предимно позитивна картина – учителите вярват, че родителите ги възприемат като открити в комуникацията, добри професионалисти и отговорни в работата си с учениците. Най-висока е оценката за комуникативната откритост, което е индикатор за увереност в способността да се води конструктивен диалог с родителите.

Професионалната компетентност също е високо оценена, което показва, че учителите съзнават, че родителите разпознават тяхната експертност. В същото време най-ниските резултати се отнасят до възприемането на учителя като убедителен и ефективен медиатор в конфликтни ситуации, както и като ангажиран с развитието на социалните и емоционални компетентности на учениците. Тези аспекти сочат към възможни зони за професионално развитие, насочени към подобряване на емоционалната ангажираност и посредническите умения в сложни взаимоотношения.

Наблюдаваните данни потвърждават социалната природа на професионалната идентичност на учителя – тя не се формира изолирано, а в резултат на взаимодействие с ключови партньори като родителите. В този смисъл, метаперцепцията играе роля не само като когнитивен процес на саморефлексия, но и като механизъм за адаптация и професионално утвърждаване в училищната общност.

Настоящите резултати съответстват на констатациите на Derakhshan, Pishghadam и Mystkowska-Wiertelak (2022), според които междуличностните променливи в преподаването, като стил на общуване, яснота в инструкциите и способност за създаване на позитивни взаимоотношения, играят съществена роля за изграждане на доверие между учителите и образователната общност. Авторите подчертават, че ефективната комуникация не се изчерпва с предаването на информация, а включва активно участие на учителя в създаването на диалогична и партньорска среда. Това е особено важно в контекста на партньорството между училище и семейство, където яснотата, предвидимостта и последователността в комуникацията с родителите се явяват ключови предпоставки за изграждане на доверие и устойчиви взаимоотношения (Derakhshan, Pishghadam & Mystkowska-Wiertelak, 2022).

Фактът, че възприетото доверие е тясно свързано с професионалната и комуникационната компетентност, подчертава значението на уменията за създаване на предвидима, професионална и подкрепяща среда за родителите. Емоционалната ангажираност, макар и с най-ниски стойности сред конструктите, остава важен фактор за устойчивото партньорство между училище и семейство, особено в контекста на съвременните образователни предизвикателства.

Проучването допринася към познанието за ролята на учителя като професионалист и партньор в педагогическото взаимодействие с родителите, като подчертава ключовото значение на доверието за качеството на това партньорство. То отваря възможности за бъдещи изследвания, които да разгледат и другата перспектива – как родителите действително възприемат учителите, как изграждат доверие към тях и как това се отразява върху сътрудничеството и успеха на учениците.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Установената връзка между възприетото родителско одобрение, доверието и професионалната идентичност подчертава значението на социалната обратна връзка за утвърждаването на учителя като партньор в педагогическото взаимодействие. Тези наблюдения разкриват потенциал за развитие на целенасочени професионални програми и практики, насърчаващи учителите в изграждането на емоционални и посреднически умения – ключови за устойчивото сътрудничество между училище и семейство. Настоящото изследване обогатява разбирането за динамиката на взаимоотношенията между учители и родители в българския образователен контекст и очертава възможни посоки за бъдещи проучвания и интервенции, насочени към засилване на доверието като основа на качествена образователна среда.

ЛИТЕРАТУРА

- Adams, C. M., & Forsyth, P. B. (2022). *Trust in schools: A core resource for improvement*. Educational Administration Quarterly, 58(2), 183–217. <https://doi.org/10.1177/0013161X211041879>
- Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107–128. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>

- Cooley, C. H. (1922). *Human nature and the social order* (E-book ed.). Charles Scribner's Sons.
- Derakhshan, A., Pishghadam, R., & Mystkowska-Wiertelak, A. (Eds.). (2022). *The role of teacher interpersonal variables in students' academic engagement, success, and motivation*. Frontiers Media SA. <https://doi.org/10.3389/9782889748372>
- Dolich, I. J. (1969). Congruence relationships between self images and product brands. *Journal of Marketing Research*, 6(1), 80–84. <https://doi.org/10.1177/002224376900600111>
- Kelchtermans, G. (2009). Who I am in how I teach is the message: Self-understanding, vulnerability and reflection. *Teachers and Teaching*, 15(2), 257–272. <https://doi.org/10.1080/13540600902875332>
- Koutrouba, K., & Botou, A. (2020). Parents' perceptions of teachers' role in education: A comparative study. *European Journal of Education Studies*, 7(6), 91–105. <https://doi.org/10.46827/ejes.v7i6.3143>
- Mizova, B., & Tsvetanska, M. (2019). Komunikatsionna kultura v obrazovatelna institutsiya: Mezhduraznitsa i praktika [Communication culture in the educational institution: Between policies and practices]. *Pedagogika–Pedagogia*, 91(7), 23–36. (In Bulgarian)
- Mizova, B., Gospodinov, B., & Chavdarova-Kostova, S. (2019). Kultura na doveriye v balgarskite obrazovatelni institutsii [Culture of trust in Bulgarian educational institutions]. *Balgarsko spisanie po psihologiya*, 3(1), 45–57. (In Bulgarian)
- Mockler, N. (2011). Beyond 'what works': Understanding teacher identity as a practical and political tool. *Teachers and Teaching*, 17(5), 517–528. <https://doi.org/10.1080/13540602.2011.602059>
- Nasser, R., & Zayour, H. (2023). Teachers' professional identity and parental engagement in education: A sociocultural perspective. *International Journal of Educational Research*, 112, 101963. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.101963>
- Penev, R., & Peneva, L. (2022). Predizvikatelstvata pred komunikatsiyata mezhdu uchiteli i roditeli v usloviyata na digitalizatsiya [Challenges to communication between teachers and parents in the context of digitalization]. *Pedagogika–Pedagogia*, 94(1), 60–72. (In Bulgarian)
- Reitzes, D. C. (1980). Self-concept and social roles. *Sociological Focus*, 13(3), 215–223. <https://doi.org/10.1080/00380237.1980.10570339>
- Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships: As developed in the client-centered framework. In S. Koch (Ed.), *Psychology: A study of a science* (Vol. 3, pp. 184–256). McGraw-Hill.
- Tschannen-Moran, M. (2004). *Trust matters: Leadership for successful schools*. Jossey-Bass.